

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.98

Юрій МИРОШНИЧЕНКО

кандидат юридичних наук, голова Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області, просп. Металургів, 231, Маріуполь, Донецька область, Україна, 87525

ORCID: 0000-0002-9114-1495

DOI: 10.32782/LST/2022-2-8

Бібліографічний опис статті: Мирошніченко, Ю. (2022). Тактика і технологія проведення експертизи під час судового розгляду кримінальних справ (визначення та співвідношення понять). *Law. State. Technology*, 2, 38–43, doi: 10.32782/LST/2022-2-8

ТАКТИКА І ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ (ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ)

Актуальність теми дослідження, підсумки якого наводяться у цій статті, визначається процесуальною цінністю експертизи об'єктів, явищ і процесів, що належать до предмета доказування у кримінальному провадженні. Мета дослідження полягала у розв'язанні концептуального питання щодо притаманності проведенню експертизи за ухвалою суду певної тактики та технології як необхідної передумови для розроблення засобів криміналістичного забезпечення відповідного напряму процесуальної діяльності.

Методологічною основою дослідження є діалектичний підхід. Методи формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування та ін.), застосовувалися при опрацюванні наукових джерел та визначенні понять досліджуваних явищ.

В статті розглянуто тактичні та технологічні аспекти проведення експертизи під час судового розгляду кримінальних справ. У висновку подано визначення відповідних понять.

Тактика судової експертизи розглядається автором як система розроблених криміналістикою теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо найефективнішого використання спеціальних знань експерта з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Технологія проведення експертизи є комплексом взаємопов'язаних послідовних процесуальних і тактико-організаційних заходів з підготовки, призначення експертизи та проведення експертного дослідження, вивчення, перевірки, оцінки та використання висновку експерта в судовому доказуванні.

Суть співвідношення цих нерозривно пов'язаних понять найкращим чином розкривається у практичній площині, коли технологія розуміється як формалізований, конкретно визначений порядок використання спеціальних знань судового експерта, а оцінка судово-експертної ситуації, обрання адекватних засобів тактичного впливу на її розгортання та їх уміле застосування – як змістовний бік тактики проведення судової експертизи, креативний аспект діяльності її суб'єктів. У подальших планах автора підготовка та презентація тактико-технологічної характеристики окремих етапів проведення експертизи за ухвалою суду.

Ключові слова: кримінальне судочинство, криміналістика, судова експертиза, тактика, технологія.

Yurii MYROSHNYCHENKO

Candidate of Legal Sciences, Head of the Illichevskiy district court of Mariupol of Donetsk region, Metalurgiv ave., 231, Mariupol, Donetsk region, Ukraine, 87525

ORCID: 0000-0002-9114-1495

DOI: 10.32782/LST/2022-2-8

To cite this article: Myroshnychenko, Yu. (2022). Taktyka i tekhnolohiia provedennia ekspertyzy pid chas sudovoho rozghliadu kryminalnykh sprav (vyznachennia ta spivvidnoshennia poniat) [Tactics and technology of examination during the trial of criminal cases (definition and correlation of concepts)]. *Law. State. Technology*, 2, 38–43, doi: 10.32782/LST/2022-2-8

TACTICS AND TECHNOLOGY OF CONDUCT OF EXAMINATION DURING COURT PROCEEDINGS OF CRIMINAL CASES (DEFINITION AND RELATIONSHIP OF CONCEPTS)

The relevance of the research topic, the results of which are presented in this article, is determined by the procedural value of the examination of objects, phenomena and processes that belong to the subject of evidence in criminal proceedings. The purpose of the study was to resolve the conceptual issue regarding the inherent nature of the court-ordered examination of certain tactics and technology as a necessary prerequisite for the development of means of forensic support for the relevant direction of procedural activity.

The methodological basis of the research is the dialectical approach. Methods of formal logic (analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, etc.) were used in the processing of scientific sources and definition of the concepts of the studied phenomena.

The article deals with the tactical and technological aspects of examination during the trial of criminal cases. Definitions of relevant concepts are provided in the conclusions.

The tactics of forensic examination are considered by the author as a system of theoretical provisions developed by criminology and practical recommendations for the most effective use of the expert's special knowledge in order to establish circumstances that are important for criminal proceedings. The technology of examination is a complex of interrelated sequential procedural and tactical-organizational measures for preparation, assignment of examination and conducting expert research, study, verification, assessment and use of expert opinion in court evidence.

The essence of the relationship between these inextricably linked concepts is best revealed in the practical plane, when the technology is understood as a formalized, specifically defined procedure for using the special knowledge of a forensic expert, and the assessment of the forensic situation, the selection of adequate means of tactical influence on its deployment and their skillful application – as a meaningful aspect of forensic examination tactics, a creative aspect of the activity of its subjects. In the future plans of the author, the preparation and presentation of the tactical and technological characteristics of individual stages of the court-ordered examination.

Key words: criminal justice, criminology, forensic examination, tactics, technology.

Актуальність проблеми. Сучасне судочинство все більш ускладнюється та потребує знань і навичок фахівців у різних областях для доказування правопорушень (Franjić, 2018). Провідною формою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні є судова експертиза – важливий засіб встановлення істини у кримінальній справі. Процесуальна цінність експертного дослідження об'єктів, явищ і процесів, що належать до предмета доказування у кримінальному провадженні, визначається доказовим значенням його результатів, які часто не можуть бути отримані іншим шляхом. Часом експертний висновок стає чи не єдиною підставою для засудження винного або виправдання невинуватого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесуальні й тактичні аспекти проведення експертизи в суді розглядаються в роботах А. Ю. Ароцкера, М. Й. Вільгушинського, Г. А. Воробйова, П. М. Каркача, В. П. Корж, М. Г. Любарського, Г. М. Надгорного, Ю. К. Орлова, А. Я. Паліашвілі, В. О. Попелюшка, О. Р. Росинської, О. В. Селіної, В. Г. Ульянова, О. Р. Шляхова, М. Г. Щербаковського та інших представників наук кримінального процесу і криміналістики. А втім, тактика судово-експертної діяльності дотепер не знайшла гідного місця в нашій науці. Окремі вчені взагалі заперечують існування тактики проведення судових експертиз (Волчецкая, 2006). Натомість у деяких підручниках під заголовком

«Тактика призначення та проведення судових експертиз» викладаються їх організаційні й процесуальні положення (Бурнашев и др., 1998, с. 317; Коновалова та ін., 1998, с. 340; Комиссаров, 2000, с. 183).

Мета дослідження, підсумки якого наводяться у цій статті, полягала в розв'язанні концептуального питання щодо притаманності проведенню експертизи за ухвалою суду певної тактики і технології як необхідної передумови для розроблення засобів криміналістичного забезпечення відповідного напряму процесуальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Причини індиферентного ставлення криміналістів до розроблення тактики судових експертиз криються у тому, що (1) експертиза не розглядається як слідча (розшукова) дія, (2) стверджується, що розроблення тактичних прийомів обумовлюється необхідністю подолання протидії кримінальному провадженню, що не властиво експертизі, (3) тактика підміняється організацією проведення експертиз, а замість тактичних прийомів рекомендується застосовувати експертні технології (Щербаковський, 2016, с. 20).

Насамперед нагадаємо, що тактика потрібна не тільки та не стільки для подолання спротиву, скільки для ефективного здійснення будь-якого виду діяльності. Добре відома, скажімо, тактика лікування або тактика пожежогасіння. Пожежники протистоять вогневі стихії, медики – хворобі. При цьому боротьба за майно чи здоров'я

та життя людей, не маючи в своїй основі міжособистісних конфліктів, стає ефективною лише за умови її тактично грамотної організації (Мирошніченко, 2018). Щодо процесуального статусу експертизи, то український законодавець визначився на користь віднесення цього засобу доказування до категорії слідчих дій, включивши положення, що регулюють порядок її проведення до глави 20 КПК України. Тому слід підтримати науковців, які визнають наявність тактики проведення судових експертиз і вважають за необхідне її подальше розроблення (Когутич, 2010, с. 17; Щербаковський, 2007).

Про тактичну сутність проведення судової експертизи свідчить така притаманна тактико-криміналістичному забезпеченню кримінального провадження засаднича властивість як ситуаційна обумовленість. Тактичні прийоми та організаційні заходи проведення експертизи залежать від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників, які визначають конкретну судово-експертну ситуацію [10], що з-поміж іншого залежить від того:

- здійснювалося експертне дослідження на досудовому слідстві або буде проводитися вперше в суді;
- збереглися об'єкти дослідження після проведення експертизи на досудовому слідстві, змінили властивості або знищенні;
- проводиться експертиза в судовому засіданні або в експертній установі;
- залучається до її проведення один або кілька експертів;
- обізнана особа бере участь в судовому розгляді до призначення експертизи або після її призначення;
- залучені приватні експерти або співробітники державних спеціалізованих установ;
- експертиза є первинною, додатковою, повторною, комісійною або комплексною;
- збігаються або різняться висновки первинної та повторної експертиз;
- допитується один або декілька експертів та ін.

В літературі виділені ситуації, що виникають під час судового провадження й обумовлюють необхідність проведення експертизи або виклик у судові засідання для допиту експерта, який проводив експертизу на досудовому слідстві (Арсеньев и др., 1987, с. 55; Дятлов, 2001, с. 5; Крылов, 1975, с. 123):

- 1) під час досудового розслідування не проводилась експертиза для встановлення суттєвих обставин кримінального провадження і є необхідність її призначення судом;
- 2) слідчим не ставились питання, з'ясування яких має значення для правильного вирішення справи;

3) висновки експерта ґрунтуються на вихідних даних, які мають протиріччя;

4) в ході судового розгляду встановлені нові дані, з'ясовані факти та обставини, виявлені об'єкти, що вимагають експертного дослідження;

5) при судовому розгляді справи виникла необхідність за допомогою експертизи розв'язання низки додатково питань;

6) висновок експерта, наданий на досудовому слідстві недостатньо ясний;

7) проведене на досудовій стадії кримінального провадження експертне дослідження неповне;

8) висновок експерта необґрунтований, в тексті є суперечності;

9) висновки експерта суперечать іншим наявним у справі доказам;

10) члени експертної комісії дійшли протилежних висновків;

11) у справі проведено декілька експертиз, висновки яких суперечать один одному;

12) експертиза проведена особою, яка за законом не могла виконувати покладені на неї функції у даному провадженні; виникли обґрунтовані сумніви щодо компетентності експерта, фахової підготовки, наявності необхідного обсягу спеціальних знань;

13) незгода суду з висновком (повідомленням про неможливість проведення експертизи) експерта або сумнів у його слушності;

14) особлива важливість висновку експерта як доказу в розглядуваній справі;

15) учасники судового розгляду обґрунтовано не погоджуються з висновками експерта.

Наведені ситуації є підставами проведення первинної експертизи (1-5), допиту експерта (6), призначення додаткової (7) або повторної (8-13) експертиз. Ситуації 14-15, по суті, є приводами для проведення експертиз або допиту експерта та повинні обґрунтовуватися відповідними підставами [Мирошніченко, 2011, с. 155].

Проведення експертизи в суді має певні процесуальні й тактико-організаційні особливості та потребує ясного розуміння професійними учасниками кримінального провадження алгоритму дій у ситуаціях, пов'язаних із судово-експертною діяльністю, що являє собою систему рішень і дій щодо призначення та проведення експертизи з метою встановлення фактичних даних у конкретній кримінальній справі (Аверьянова и др., 2003, с. 412).

Термін «технологія», попри відсутність його усталеного доктринального визначення, широко застосовується у криміналістиці щодо положень, у яких йдеться про загальнотеоретичну характеристику розслідування, криміналістичну техніку, тактику та методику, судову експертизу (Тіщенко, 2008). При вирішенні питання про

співвідношення понять «тактика» і «технологія», на наш погляд, слід виходити з розуміння того, що технологічність – одна з багатьох властивостей теорії та практики криміналістичної тактики, як і в цілому науки криміналістики та кримінальної процесуальної діяльності, різні напрями якої можуть бути більш або менш технологічними (Мирошніченко, 2019).

Тож у прикладному значенні технологія проведення судової експертизи – це науково обґрунтована послідовність процесуальних і тактичних рішень та дій суду, спрямованих на використання спеціальних знань експерта з метою встановлення фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження. М. Г. Щербаківський поділяє процес проведення судової експертизи на три етапи: 1) підготовка та призначення експертизи компетентною особою; 2) проведення дослідження судовим експертом; 3) дослідження, оцінка та перевірка висновку експерта слідчим або судом (Щербаківський, 2005, с. 182–186).

Вважаємо, що при судовому розгляді кримінальних справ технологія проведення експертизи дещо інша:

- а) підготовка та призначення експертизи судом;
- б) провадження експертного дослідження;
- в) оголошення експертного висновку, допит експерта;

г) дослідження, оцінка, перевірка та використання висновку експерта судом.

Висновки. Тактика судової експертизи – це система розроблених криміналістикою теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо найефективнішого використання спеціальних знань експерта з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Технологія проведення експертизи є комплексом взаємопов'язаних послідовних процесуальних і тактико-організаційних заходів з підготовки, призначення експертизи та проведення експертного дослідження, вивчення, перевірки, оцінки та використання висновку експерта в судовому доказуванні.

Суть співвідношення цих нерозривно пов'язаних понять найкращим чином розкривається у практичній площині, коли технологія розуміється як формалізований, конкретно визначений порядок використання спеціальних знань судового експерта, а оцінка судово-експертної ситуації, обрання адекватних засобів тактичного впливу на її розгортання та їх уміле застосування – як змістовний бік тактики проведення судової експертизи, креативний аспект діяльності її суб'єктів. У подальших планах автора підготовка та презентація тактико-технологічної характеристики окремих етапів проведення експертизи за ухвалою суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криміналістика : учеб. для вузов / под ред. Р. С. Белкина ; 2-е изд., перераб. и доп. Москва : НОРМА, 2003. 973 с.
2. Арсеньев В. Д., Шляхов А. Р., Васенков В. А. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РСФСР по вопросам судебной экспертизы. Москва : Юридическая литература, 1987. 288 с.
3. Волчезкая Т. С. Есть ли тактика в назначении экспертизы. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. Харків, 2006. Вип. 6. С. 16–22.
4. Дятлов О., Михайленко Г. Особенности производства экспертизы в суде по уголовным делам. *Юстиция Беларуси*. 2001. № 2. С. 4–6.
5. Когутич І. І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 38 с.
6. Криміналістика : учеб. для высш. юрид. учеб. заведений / Н. А. Бурнашев и др. ; под ред. А. Г. Филиппова (отв. ред.), А. Ф. Волынского. Москва : Спарк, 1998. 543 с.
7. Криміналістика / В. О. Коновалова та ін. ; ред. В. Ю. Шепітько. Харків : Право, 1998. 375 с.
8. Крылов И. Ф. Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы . Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. 188 с.
9. Мирошніченко Ю. М. К вопросу о корреляции понятий криминалистической тактики и технологи. *Международный научно-практический правовой журнал «Leges i via»*. 2019. № 1. С. 88–92.
10. Мирошніченко Ю. М. Правові і тактико-організаційні основи судового розгляду кримінальних справ : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.09. Харків, 2011. 238 с.
11. Мирошніченко Ю. М. Про детермінанти тактики суду в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2018. Вип. 35. Т. 2. С. 84–87.
12. Тактика следственных действий : учеб. пособие / под ред. В. И. Комиссарова. Саратов : Саратов. гос. акад. права, 2000. 200 с.
13. Тіщенко В. В. Криміналістичні технології в теорії і практиці розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2008. Вип. 44. С. 18–24.

14. Щербаковський М. Г. Судебні експертизи: призначення, виробництво, використання : учебно-практичне посібник. Харків : Еспада, 2005. 544 с.
15. Щербаковський М. Г. Види та сутність судово-експертних ситуацій. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 178–186.
16. Щербаковський М. Г. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 40 с.
17. Щербаковський М. Г. К вопросу о тактике проведения судебных экспертиз. *Современное состояние, проблемы и перспективы развития судебной экспертологии* : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Симферополь-Алушта, 20–21 сентября 2007 г.). Симферополь : Диайпи, 2007. С. 118–123.
18. Franjić, S. (2018). Legal Aspects of Forensics. *Forensic Science Today*, 1. URL: <https://www.peertechzpublications.com/articles/FST-4-111.php>

REFERENCES:

1. Averyanova, T.V., Belkin, R.S., (Eds.), Koruhov, Yu.G., Rossinskaya, E.R. (2003). *Kriminalistika [Criminalistics]*. Moskva : NORMA, [in Russian].
2. Arsenev, V.D., Shlyahov, A.R., Vasenkov, V.A. (1987). *Kommentarij k ugovolno-processualnomu kodeksu RSFSR po voprosam sudebnoj ekspertizy [Commentary on the Code of Criminal Procedure of the RSFSR on Forensic Expertise]*. Moskva : Yuridicheskaya literatura [in USSR].
3. Burnashev, N.A., Filippov, A.G. (Eds.), Volynskiy, A. F. (Eds.) et al. (1998). *Kriminalistika [Criminalistics]*. Moskva: Spark [in Russian].
4. Dyatlov, O., & Mihajlenko, G. (2001). Osobennosti proizvodstva ekspertizy v sude po ugovolnym delam [Features of the production of expertise in a criminal court]. *Yusticiya Belarusi – Justice of Belarus*, 2, 4–6 [in Belarus].
5. Franjić, S. (2018). Legal Aspects of Forensics. *Forensic Science Today*, 1. Retrieved from <https://www.peertechzpublications.com/articles/FST-4-111.php>
6. Kryminalistyka / Konovalova, V.O., Matusovskyi H.A., Shepitko, V.Yu. (Eds.) et al. (1998). *Kriminalistika [Criminalistics]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
7. Krylov, I.F. (1975). *Ocherki istorii kriminalistiki i kriminalisticheskoy ekspertizy [Essays on the history of criminalistics and forensic examination. Leningrad]*. Leningrad : Izd-vo Leningr. un-ta [in USSR].
8. Kohutych, I.I. (2010). Teoretychni osnovy vykorystannia kryminalistychnykh znan pid chas rozghliadu kryminalnykh sprav u sudi [Theoretical bases of the use of forensic knowledge during consideration of criminal cases in court]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv, [in Ukrainian].
9. Myroshnychenko, Yu.M. (2019). K voprosu o korreliatsii ponyati kryminalistycheskoi taktyky y tekhnolohy [On the issue of the correlation of the concepts of forensic tactics and technology]. *International scientific and practical legal journal "Legeas i viața"*, 1, 88–92 [in Moldova].
10. Myroshnychenko, Yu.M. (2018). Pro determinanty taktyky sudu v kryminalnomu provadzhenni (On the determinants of court tactics in criminal proceedings). *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu: Seriya «Yurysprudentsiia» – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series : Jurisprudence*, 35(2), 84–87 [in Ukrainian].
11. Myroshnychenko, Yu.M. (2011). Pravovi i taktyko-orhanizatsiini osnovy sudovoho rozghliadu kryminalnykh sprav [Legal and tactical-organizational foundations of judicial review of criminal cases]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
12. Sherbakovskij, M.G. (2007). K voprosu o taktike provedeniya sudebnykh ekspertiz [To the question of the tactics of conducting a forensic examination]. *Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferenciya «Sovremennoe sostoyanie, problemy i perspektivy razvitiya sudebnoj ekspertologii» – International Scientific and Practical Conference "Current State, Problems and Prospects for the Development of Forensic Expertology"*. (pp. 118–123). Simferopol: Diaypi [in Ukrainian].
13. Sherbakovskij, M.G. (2005). *Sudebnye ekspertizy: naznachenie, proizvodstvo, ispolzovanie [Forensic examinations: appointment, production, use]*. Harkov : Espada [in Ukrainian].
14. Shcherbakovskiy, M.H. (2016). Teoretyko-metodolohichni ta prakseolohichni zasady sudovykh ekspertiz u kryminalnomu protsesi [Theoretical, methodological and praxeological principles of forensic examinations in the criminal process: author's review]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
15. Shcherbakovskiy, M.H. (2015). Vydy ta sutnist sudovo-ekspertnykh sytuatsii [Types and essence of forensic expert situations.]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka – Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 3, 178–186 [in Ukrainian].
16. *Taktika sledstvennykh dejstvij [Tactics of investigative actions]*. Komissarova, V.I. (Eds.). (2000). Saratov : Sarat. gos. akad. prava [in Russian].

17. Tishchenko, V.V. 2008. Kryminalistychni tekhnolohii v teorii i praktytsi rozsliduvannia [Forensic technologies in the theory and practice of investigation.]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problems of the state and law*, 44, 18–24 [in Ukrainian].

18. Volcheckaya, T.S. (2006). Est li taktika v naznachenii ekspertizy [Theory and practice of forensic examination and criminology]. *Teoriya i praktika sudovoyi ekspertizi i kriminalistiki – Theory and practice of forensic examination and criminology*, 6, 16–22 [in Ukrainian].